

ПОСІБНИК ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «НІМЕЦЬКОМОВНІ КРАЇНИ» ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

*Н.П. Басай,
науковий співробітник відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України*

Перехід до профільного навчання і введення елективних курсів у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів як обов'язкових складників навчального плану поставить перед усіма працівниками шкільної освіти цілу низку важливих завдань, які мають бути розв'язані найближчим часом.

Профільна підготовка старшокласників немислима без інтенсифікації та оптимізації процесу навчання. Створення навчальних планів з великим вибором елективних курсів, з іноземної мови в тому числі, дозволить учням не лише оволодівати предметним аспектом іноземної мови (основами наукових знань, загальною підготовкою до практичної діяльності в майбутньому, формуванням наукових переконань), але й особистісним аспектом (розвитком уміння мислити, розвитком творчих і пізнавальних здібностей, розвитком уваги, пам'яті та уваги, формуванням потреб, мотивів поведінки і системи цінностей). Введення елективних курсів у процес навчання іноземної мови дозволить учням підвищувати свою іншомовну і загальнокультурну підготовку, а вчителям – інтенсифікувати та оптимізувати освітній процес. Елективний курс сприятиме індивідуалізації процесу навчання, дозволяючи учню отримати спеціалізацію в тій чи іншій галузі знань відповідно до його індивідуальних навчальних інтересів, потреб і нахилів [1].

У процесі планового наукового досліджування з теми «Дидактичне забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов у старшій школі» вдалося встановити, що елективні курси компенсують у багатьох випадках дещо обмежені можливості профільного курсу з іноземної мови в задоволенні різноманітних освітніх потреб старшокласників. Вони сприяють підвищенню рівня вивчення одного або (частіше) кількох предметів і забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків [4; 6; 7].

Крім того, під час дослідження з'ясовано, що на профільному рівні умовно виділяють два типи елективних курсів з іноземних мов: предметні та міжпредметні [5].

Міжпредметні елективні курси доповнюють міждисциплінарні знання і розвивають уміння. Вони допомагають учням зорієнтуватися у світі сучасних професій, пов'язаних зі знаннями іноземних мов, знайомлять їх зі специфікою типових видів діяльності, синтезом оволодіння іноземною мовою та знаннями з низки предметів, які відповідають найпоширенішим професіям.

Предметні елективні курси поглиблюють та розширюють іншомовні знання учнів, надають можливість розширити їхній кругозір в галузі іншомовної філології, розвивають інтерес до цього предмету, перевіряють їхні профорієнтаційні прагнення та утвердження у зробленому виборі [5]. Прикладом такого типу є елективний курс «Німецькомовні країни», який розробляється у відділі навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України і буде реалізований у відповідному навчальному посібнику.

Конструювання змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» почалося зі створення *Навчальної програми* [3], в якій були визначені цілі, зміст, завдання, змістові одиниці, а також вимоги до засвоєння іншомовного матеріалу, та *Концепції* навчального посібника [2], в якій розкрито основні науково-теоретичні засади конструювання змісту навчального посібника, зокрема принципи та особливості добору навчального матеріалу та засоби його організації. У ній описано зміст і структуру посібника «Німецькомовні країни» та характеризуються основні технології оволодіння ним.

Основною *метою* елективного курсу «Німецькомовні країни» в межах профільної підготовки є розширення знань в конкретній галузі і допомога з вибором майбутньої професії.

Елективний курс «Німецькомовні країни» допоможе виконати такі *завдання*:

- створити умови, які сприятимуть усвідомленому вибору напрямів подальшого навчання учнів старших класів, пов'язаного з обраним профілем (у нашому випадку – це філологічний профіль);

- створити умови для усвідомленого вибору старшокласниками напряму майбутньої професійної діяльності.

Під час розроблення змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» було висунуто такі вимоги:

1. Повнота курсу.

2. Привабливість змісту для учнів. Науковий за змістом матеріал має бути презентовано в цікавій формі із включенням оригінальних, важливих відомостей для учнів. Це означає, що під час вибору курсу вони повинні орієнтуватися на такі параметри:

- особистісна самореалізація;
- ознайомлення з певною професійною галуззю;
- розвиток загальних (базових, універсальних) умінь, які можуть бути реалізовані в широкій сфері діяльності.

3. Елективний курс не повинен бути тривалими. Його тривалість може бути різною – чверть, півроку, рік – залежно від його цілей, завдань і змісту. Вона може варіюватися, але оптимальна знаходиться в межах 36-48 годин. Таким чином, створюються умови в організації навчального процесу, які б дозволили учням міняти «пакет курсів», по меншій мірі, двічі на рік. Але не виключена і можливість більш тривалих курсів для 10-11-х класів протягом року обсягом 72 години (тобто 2 години на тиждень).

4. Для проведення підсумкової атестації за результатами елективного курсу може бути використана спеціальна залікова робота (тест). Підсумкова оцінка буде накопичувальною – результати виконання всіх запропонованих завдань оцінюватимуться в балах, які підсумовуватимуться по завершенню курсу.

Специфіка інтегрованого навчання в іншомовних елективних курсах обумовлює особливості цілей, змісту і принципів навчання в межах цих курсів. Постановка цілей і завдань, добір змісту навчання елективного курсу «Німецькомовні країни» здійснювалися з позицій реального використання німецької мови як в умовах безпосередньої комунікації, з носіями мови в тому числі, так і в ситуаціях опосередкованого навчання.

Основними цілями й завданнями елективного курсу «Німецькомовні країни» ми визначили такі:

1. Удосконалення іншомовної комунікативної компетентності в усіх її аспектах.

2. Розвиток і виховання в учнів пізнавальних здібностей, інтелектуальних умінь, ціннісних орієнтацій, емоційно-оцінювального ставлення до світу.

3. Забезпечення особистісного і професійного самовизначення учнів, їхньої соціальної адаптації.

4. Набуття досвіду творчої і пошукової діяльності, формування активної позиції старшокласника як суб'єкта міжкультурної взаємодії.

5. Формування в учнів профільної школи уявлення про діалог культур як безальтернативну філософію життя в сучасному світі.

6. Посилення міжпредметного зв'язку між іноземною мовою як навчальним предметом та іноземною мовою як засобом пізнання під час вивчення інших предметів в контексті вивчення минулого, сьогодення і майбутнього європейської цивілізації.

Сформульовані цілі визначали добір змісту навчання в межах країнознавчого елективного курсу. Необхідно було виявити ті галузі змісту навчання на профільному рівні, в межах яких поглиблюється предмет і які сприятимуть спрямуванню іншомовної комунікативної компетентності на засвоєння розширених країнознавчих знань.

Зміст курсу вибудовувався у порівнянні українських та іншомовних реалій, що посилює міжкультурний аспект курсу, спрямовує учнів на здійснення «діалогу культур». Таким чином, кожний аспект змісту країнознавчого елективного курсу виконує відповідну функцію.

Тематику елективного курсу «Німецькомовні країни» було дібрано за результатами анкетування учнів і вчителів 9–11-х класів кількох регіонів України, що дозволило розробити орієнтовну навчальну програму цього курсу (Див. табл. 1).

НІМЕЦЬКОМОВНІ КРАЇНИ (DEUTSCHSPRACHIGE LÄNDER)

Тематичні модулі і теми	Мовленнєві функції	Методи і види діяльності		Форми контролю
		учителя	учня	
1	2	3	4	5
<p>I. Пізнавальне про Німеччину (Wissenswertes über Deutschland)</p> <p><i>Тема 1.</i> Ландшафтні образи Німеччини. Німеччина в цифрах і фактах.</p> <p><i>Тема 2.</i> Поділена Німеччина. Берлінська стіна. Дві держави у порівнянні. Об'єднання Німеччини.</p> <p><i>Тема 3.</i> Федеральні землі. Берлін – столиця об'єднаної Німеччини. Великі міста.</p> <p><i>Тема 4.</i> Робота і життєві стандарти. Зайнятість і ринок праці. Промисловість.</p>	<p>– знаходити схожі риси та відмінності в культурах, звичаях, традиціях, стилях життя різних народів;</p> <p>– описувати події в їх історичному розвитку, висловлюючи власну точку зору; аналізувати явища суспільно-політичного, економічного, культурного життя різних країн; обговорювати проблеми, давати поради, реагувати на поради інших, аргументувати свою точку зору;</p> <p>– вступати в дискусію, привертати увагу співрозмовника;</p> <p>– підтримувати дискусію, розгортаючи, уточнюючи, вносячи корективи у висловлювання співрозмовника або змінюючи тему розмови;</p> <p>– підводити підсумки обговорення, завершувати розмову, висловлюючи власне ставлення до порушеної проблеми;</p> <p>– робити усні повідомлення, використовуючи мультимедійні засоби</p>	<p>– міні-лекції (у тому числі з презентацією/з опорою на відеоматеріали / з елементами бесіди, обговорення; відео-уроки;</p> <p>– семінари, конференції, круглі столи; практична робота, робота з атласом/ контурною картою, організація парної/ групової роботи/ дискусії/ проектної роботи/ рольових ігор, віртуальні екскурсії</p>	<p>запис лекції, робота з автентичними текстами, складання плану-конспекту/тез лекції/опорного конспекту, пошук інформації в Інтернеті, виконання творчих завдань, відповідь на запитання, розповідь з опорою на ілюстрації/ фото/малюнки, діалоги, дебати, дискусії, робота парами/малими групами</p>	<p>проектні/творчі роботи, презентації, реферати, доповіді, статті, есе, перекази, тести, анкети, диктанти, колажі, постери, буклети, стінні газети, вікторини, кросворди, таблиці, схеми</p>
<p>II. Школа та освіта (Schule und Ausbildung)</p> <p><i>Тема 1.</i> Система освіти Німеччини. Критичні погляди на освіту.</p> <p><i>Тема 2.</i> Престижні вищі навчальні заклади. Правила прийому до ВНЗ. Найпрестижніші професії.</p> <p><i>Тема 3.</i> Відомі вчені й винахідники.</p>				
<p>III. Культура (Kultur)</p> <p><i>Тема 1.</i> Література: історія і сучасність.</p> <p><i>Тема 2.</i> Архітектура та образотворче мистецтво.</p> <p><i>Тема 3.</i> Музеї, галереї, колекції.</p> <p><i>Тема 4.</i> Театр, музика, кіно.</p>				
<p>IV. Сучасна Німеччина (Deutschland aktuell)</p> <p><i>Тема 1.</i> Економіка і промисловість. Торгівля. Сільське господарство. Вироби.</p> <p><i>Тема 2.</i> Проблеми сучасного суспільства. Молодь.</p> <p><i>Тема 3.</i> Проблеми навколишнього середовища. Транспорт.</p> <p><i>Тема 4.</i> Традиційні ЗМІ. Нові й новітні ЗМІ.</p>				
<p>V. Повсякденне життя Німеччини (Deutscher Alltag)</p> <p><i>Тема 1.</i> Захоплення і вільний час. Відпустка. Громадські заклади.</p> <p><i>Тема 2.</i> Медицина і здоров'я. Здоровий спосіб життя. Спорт.</p> <p><i>Тема 3.</i> Домогосподарство. Гроші. Магазили і покупки. Moda.</p> <p><i>Тема 4.</i> Національна кухня. Національні свята і традиції.</p>				

1	2	3	4	5
<p>VI. Австрія – країна в серці Європи (Österreich – ein Land im Herzen Europas)</p> <p><i>Тема 1.</i> Геополітичний портрет країни на Дунаю. Політика і суспільство.</p> <p><i>Тема 2.</i> Федеральні землі Австрії. Місця для відпочинку.</p> <p><i>Тема 3.</i> Центр країни – Відень. Великі міста.</p> <p><i>Тема 4.</i> Культурне життя Австрії: література, музика, театр, кіно, образотворче мистецтво.</p> <p><i>Тема 5.</i> Визначні постаті Австрії.</p>				
<p>VII. Різноманітна Швейцарія (Die vielseitige Schweiz)</p> <p><i>Тема 1.</i> Сьогоднішня Швейцарія. Величні ландшафти.</p> <p><i>Тема 2.</i> Столиця, великі міста.</p> <p><i>Тема 3.</i> Розмаїття культурного життя Швейцарії.</p> <p><i>Тема 4.</i> Звичаї, свята, традиції. Національна кухня.</p> <p><i>Тема 5.</i> Відомі швейцарці.</p>				
<p>VIII. Люксембург на перший погляд (Luxemburg auf den ersten Blick)</p> <p><i>Тема 1.</i> Регіони країни. Клімат. Населення.</p> <p><i>Тема 2.</i> Столиця та її оточення. Великі міста.</p> <p><i>Тема 3.</i> Театральне і музичне життя країни. Кіно.</p> <p><i>Тема 4.</i> Мистецтво Люксембурга: музеї, замки, архітектура</p> <p><i>Тема 5.</i> Повсякдення Люксембурга: спорт, відпочинок, покупки, організація вільного часу для дітей.</p>				
<p>IX. Що ми знаємо про Ліхтенштейн? (Was wissen wir über Lichtenstein?)</p> <p><i>Тема 1.</i> Рельєф. Водні ресурси. Клімат. Населення. Політична структура.</p> <p><i>Тема 2.</i> Столиця Вадуц – центр культури. Великі міста.</p> <p><i>Тема 3.</i> Культурне розмаїття.</p> <p><i>Тема 4.</i> Повсякденне життя країни: житло, вільний час, ЗМІ.</p> <p><i>Тема 5.</i> Національні свята і традиції. Національна кухня.</p>				

Добір змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» здійснювався з урахуванням таких основних принципів [5]:

1) *Принцип свідомості*, який передбачає свідомий вибір учнями конкретної спеціальності, що базується на його нахилах і здібностях. Цей принцип також може сприяти цілеспрямованому вивченню, осмисленню тих аспектів професійної сфери, які будуть обрані учнем і вчителем.

2) *Принцип науковості* вимагає науково обґрунтованого характеру викладу матеріалу в межах елективного курсу з країнознавства.

3) *Принцип наочності*. Він враховує різні види і форми наочності: мовну, зорову, слухову тощо.

4) *Принцип доступності і посильності*. Під час вивчення нового іншомовного матеріалу, відібраного з галузі країнознавчих знань, потрібно спиратися на вже сформовані іншомовні навички і вміння учнів.

5) *Принцип інтеграції і диференціації навчання*. В елективному курсі з країнознавства подальший розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності здійснюється в сукупності, тобто інтегровано. Разом з тим диференційований підхід може проявлятися в домінуванні деяких видів мовленнєвої діяльності.

6) *Принцип комунікативної спрямованості* є ключовим. Відповідно до цього принципу система вправ, яку розроблено для курсу, повинна в кінцевому результаті сформувати у старшокласника здатність і готовність до міжкультурного спілкування з носієм мови в межах вивченої тематики.

7) *Принцип урахування рідної мови* допускає опору на знання української мови, на ті навички і вміння, які можуть бути перенесені на іноземну мову.

Основним навчальним засобом забезпечення школярів змістом елективного курсу з німецької мови є відповідний навчальний посібник, який створюється відповідно до науково-теоретичних засад розробленої Концепції. Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» розширює межі підручників з німецької мови для старшої школи, містить новітню додаткову і довідкову інформацію з певного напрямку (профілю).

Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» призначений для учнів 10–11-х класів профільної школи, які бажають

розширити свої знання про країни, мову яких вивчають. Він не дублює змісту Державного стандарту в галузі іноземних мов та чинну навчальну програму. Курс дозволяє розширити знання учнів про культуру, історію, реалії та традиції німецькомовних країн, долучає школярів до діалогу культур, допомагає усвідомити роль рідної мови і культури в порівнянні з культурою інших народів.

Мета використання навчального посібника елективного курсу полягає в подальшому розвитку іншомовної комунікативної компетентності в усіх її складниках: мовній, мовленнєвій, соціокультурній, загальнонавчальній шляхом залучення учнів до культури народів – носіїв німецької мови. Для досягнення поставленої мети засобом навчального посібника «Німецькомовні країни» будуть виконані такі завдання: а) збагачення старшокласників знаннями про історико-культурний розвиток німецькомовних країн, історичну пам'ять і культурний спадок їхніх народів, спосіб життя в сучасному німецькомовному суспільстві; б) розширення загальнокультурного кругозору старшокласників у сфері країнознавства; в) розвиток уміння співставляти рідну і німецькомовні культури німецькою мовою та білінгвальних умінь представляти свою країну в німецькомовному середовищі; г) сприяння актуалізації міжпредметних знань і вмінь під час вивчення елективного курсу; г) розвиток умінь орієнтуватися в повсякденному мовному оточенні і здобувати інформацію з різних джерел; д) виховання культури інтелектуальної праці, толерантного ставлення до інших народів і культур; е) збагачення уявлень учнів про етику спілкування в німецькомовному середовищі з носіями мови; є) розвиток уміння використовувати німецьку мову як засіб навчання і самоосвіти під час вивчення інших культур.

Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» складається з дев'яти тематичних модулів (розділів), кожен з яких міститиме кілька підтем. Тематику представлено таким чином, щоб викликати інтерес старшокласників до подальшого вивчення німецької мови, оскільки тут враховано передбачувані профільні інтереси майбутніх філологів, педагогів, істориків, географів, політологів, економістів, соціологів, дослідників тощо.

Кожен тематичний модуль (розділ) включає тексти з певної тематики, новий лексичний і граматичний матеріал, вправи на закріплення мовного матеріалу і контроль розуміння прочитаного або прослуханого, креативні завдання, проектні роботи.

Після завершення елективного курсу учні повинні володіти: технікою швидкого й ефективного читання; різними способами конспектування; реферуванням та редагуванням сучасних автентичних матеріалів; умінням аналізувати і критично осмислювати авторський текст; навичками співставлення кількох джерел інформації і вмінням робити власні висновки; технікою усної і письмової презентації проекту, доповіді, статті залежно від висунутих вимог; досвідом розроблення і виконання проектів, соціологічних досліджень, опитувальників різного характеру; досвідом проведення дискусій, навчальних конференцій, круглих столів, анкетування, опитування щодо суспільної думки тощо.

Школярі повинні вміти: систематизувати і поглиблювати знання про німецькомовні країни на основі вивченого матеріалу; оперувати набутими країнознавчими знаннями у процесі побудови власних висловлювань; збирати, систематизувати та інтерпретувати культурознавчу інформацію, використовуючи різноманітну інформаційно-довідкову літературу (зокрема, файли Інтернету та електронну довідкову літературу), газетно-журнальні матеріали, художню літературу і використовувати їх під час виконання культурознавчих проектів; обробляти інформацію і проводити порівняльний аналіз вивченого країнознавчого матеріалу: проводити аналогії, знаходити протиставлення і робити узагальнення під час порівняння фактів, явищ культури й науки, подій у культурному житті німецькомовних країн і України; представляти свою країну і визначні пам'ятки німецькомовних країн в умовах міжкультурного спілкування.

Література

1. Концепція профільного навчання у старшій школі // Інформ. зб. МОН України. – 2003. – №24. – С.3–15; Нова ред. Концепції: наказ МОН № 854 від

11.09.2009 року; Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі: наказ МОН № 1456 від 21.10.13 року.

2. Концепція навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2015. – 38 с.

3. Навчальна програма елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2015. – 41 с.

4. Бим И. Л. Об организации профильного обучения иностранным языкам в старшей полной средней школе / И. Л. Бим // Профильная школа. – 2004. – № 6. – С.12-16

5. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.

6. Колесников А. А. Особенности профильного курса обучения иностранным языкам и его отличия от базового / А. А. Колесников // Профильная школа. – 2006. – №3. – С. 16–26

7. Соловова Е. Н. Разработка авторских программ и курсов / Е. Н. Соловова // Иностр. яз. в шк. – 2004. – № 4. – С.8–13; № 5. – С.13–19